

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINĖS ADVOKATĖS
ELEANOR SHARPSTON IŠVADA,
pateikta 2015 m. rugsėjo 24 d.¹

Byla C-399/14

Grüne Liga Sachsen e.V. ir kt.
prieš
Freistaat Sachsen
(*Bundesverwaltungsgericht* (Vokietija) pateiktas prašymas
priimti prejudicinį sprendimą)

„Buveinių direktyva — Specialios saugomos teritorijos — Teritorija, į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą įtraukta išdavus leidimą statybos toje teritorijoje projektui, tačiau nepradėjus darbų — Būtinybė peržiūrėti pirminį projekto įvertinimą — Tokiai peržiūrai taikomos taisyklės — Projekto užbaigimo, remiantis galutiniu plano patvirtinimu dar nepriėmus galutinio sprendimo dėl įvertinimo ir peržiūros galiojimo, pasekmės“

1. Buveinių direktyva² siekiama padėti užtikrinti biologinę įvairovę, apsaugant natūralias buveines ir laukinę fauną bei florą europinėje valstybių narių teritorijoje. Tam joje nustatyti tam tikri reikalavimai, susiję su natūralių buveinių nustatymu ir apsauga.

2. Visų pirma Europos Komisija, remdamasi valstybių narių pasiūlymais, turi tvarkyti „Bendrijos svarbos teritorijų“ sąrašą. Į šį sąrašą įtraukta teritorija laikoma „specialia saugoma teritorija“. Tokiose teritorijose valstybės narės turi imtis tinkamų priemonių, siekdamos išvengti natūralių buveinių blogėjimo. Be to, jos turi atlikti tinkamą bet kurių planų ar projektų, kurie nėra susiję su teritorijos tvarkymu, tačiau gali ją reikšmingai paveikti, vertinimą. Nacionalinės institucijos planui ar projektui paprastai gali pritarti tik įsitikinusios, kad jis neigiamai nepaveiks atitinkamos teritorijos vientisumo. Jei, nepaisant neigiamo įvertinimo, ir, nesant kitų alternatyvių sprendimų, šis planas ar projektas vis dėlto privalo būti įgyvendintas dėl įpareigojančių viršesnio viešojo intereso priežasčių, atitinkama valstybė narė turi imtis visų reikiamų kompensacinių priemonių.

3. Šis Vokietijos *Bundesverwaltungsgericht* (Federalinis administracinis teismas) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su tilto per Elbės upę statyba, kurios planas buvo parengtas ir patvirtintas tuo metu, kai teritorija abiejose upės pusėse dar nebuvo laikoma Bendrijos svarbos teritorija, tačiau statyba pradėta ir užbaigta, kai ši teritorija jau buvo įtraukta į Komisijos sąrašą.

4. Preliminarų projekto įvertinimą nacionalinės institucijos atliko plano patvirtinimo procedūros pirmajame etape, o teritoriją įtraukus į Komisijos sąrašą, – *ex-post* peržiūrą. Tačiau gamtos apsaugos asociacija toliau ginčija plano patvirtinimo teisėtumą remdamasi tuo, kad, *inter alia*, atlikti įvertinimai nevisiškai atitiko Buveinių direktyvos reikalavimus, kurių, teritoriją įtraukus į Komisijos sąrašą, reikėjo visiškai laikytis.

¹ — Originalo kalba: anglų.

² — 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL L 206, 1992, p. 7 ; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 102).

5. *Bundesverwaltungsgericht* prašo išaiškinti, kaip tie reikalavimai turi būti taikomi tokiomis aplinkybėmis.

Buveinių direktyva

6. Buveinių direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Natura 2000“ pavadinimu kuriamas vieningas specialių saugomų teritorijų Europos ekologinis tinklas. Šis tinklas, sudarytas iš teritorijų, kuriose yra į I priedą įrašyti natūralių buveinių tipai ir į II priedą įrašytų rūšių buveinės, sudaro galimybę palaikyti, o kur reikia ir atstatyti [atkurti] iki palankios apsaugos būklės natūralių buveinių tipus ir rūšių buveines jų natūraliame paplitimo areale.“

7. 4 straipsnio 1 dalyje reikalaujama, kad kiekviena valstybė narė pasiūlytų teritorijų sąrašą, nurodydama natūralios buveinės tipą ir rūšis, kurios aptinkamos tose buveinėse. Šio straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatyta procedūra, pagal kurią, remdamasi valstybių narių sąrašais, Komisija Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą turi sudaryti per šešerius metus nuo direktyvos paskelbimo, nurodydama teritorijas, kuriose yra vienas ar daugiau prioritetinių natūralių buveinių tipų ar rūšių. 4 ir 5 dalyse numatyta:

„4. Jei, laikantis 2 dalyje nustatytos tvarkos, yra patvirtinama Bendrijos svarbos teritorija, atitinkama valstybė narė turi kaip [valstybė narė kaip] galima greičiau, bet ne vėliau kaip per šešerius metus, toje teritorijoje įsteigia specialią saugomą teritoriją, nustatydama prioritetus, atsižvelgdama į teritorijos svarbą palaikant ar atstatant [atkuriant] I priede išvardytų natūralių buveinių tipų arba II priede išvardytų rūšių gerą apsaugos būklę bei užtikrinant „Natura 2000“ tinklo vientisumą, taip pat atsižvelgdama į toms vietovėms gresiantį degradavimą ar sunaikinimą.

5. Teritoriją įtraukus į [Bendrijos svarbos teritorijų] sąrašą, jai pradedamos taikyti 6 straipsnio 2, 3 ir 4 dalys.“

8. 6 straipsnyje numatyta:

„1. Specialioms saugomoms teritorijoms valstybės narės nustato būtinas apsaugos priemones, tarp jų, jei reikia, atitinkamus tvarkymo planus, parengtus specialiai šioms teritorijoms ar integruotus į kitus plėtros planus, ir atitinkamas įstatymais nustatytas, administracines arba sutartyje numatytas priemones, kurios atitinka teritorijoje esančių į I priedą įtrauktų natūralių buveinių tipų ir į II priedą įtrauktų rūšių ekologinius reikalavimus.

2. Valstybės narės imasi reikiamų priemonių, siekdamos specialiose saugomose teritorijose išvengti natūralių buveinių ir rūšių buveinių blogėjimo, taip pat rūšių, kurių apsaugai buvo įsteigtos specialios saugomos teritorijos, trikdymo, jei toks trikdymas galėtų būti reikšmingas šios direktyvos tikslų atžvilgiu.

3. Bet kokiems planams ir projektams, tiesiogiai nesusijusiems arba nebūtiniems teritorijos tvarkymui, bet galintiems ją reikšmingai paveikti individualiai arba kartu su kitais planais arba projektais, turi būti atliekamas jų galimo poveikio teritorijai įvertinimas. Atsižvelgiant į poveikio teritorijai įvertinimo išvadas ir remiantis 4 dalies nuostatomis, kompetentingos nacionalinės institucijos pritaria planui ar projektui tik įsitikinusios, kad jis neigiamai nepaveiks nagrinėjamos teritorijos vientisumui [vientisumo] ir, jei reikia, išsiaiškinusios plačiosios visuomenės nuomonę.

4. Jei, nepaisant poveikio teritorijai neigiamo įvertinimo ir nesant kitų alternatyvių sprendimų, šis planas ar projektas vis dėlto privalo būti įgyvendintas dėl įpareigojančių svarbesnio viešojo intereso priežasčių, tarp jų ir socialinio ar ekonominio pobūdžio, neatsižvelgti į visuomenės interesus, valstybė narė imasi visų kompensacinių priemonių, būtinų bendram „Natura 2000“ vientisumui apsaugoti. Apie patvirtintas kompensacines priemones ji praneša Komisijai.

Kai atitinkamoje teritorijoje yra prioritetas natūralių buveinių tipas ir (arba) prioritetas rūšis, vieninteliai argumentai, kuriuos galima pateikti, yra argumentai, susiję su žmonių sveikata ar sauga, su labai svarbiomis aplinkai palankiomis pasekmėmis arba kitomis, Komisijos nuomone, įpareigojančiomis priežastimis neatsižvelgti į visuomenės interesus [įpareigojančiomis viršesnio viešojo intereso priežastimis].“

9. Buveinių direktyvos I priedo pavadinimas – „Bendrijos svarbos natūralių buveinių tipai, kurių apsaugai būtina steigti specialias saugomas teritorijas“, o II priedo – „Bendrijos svarbos gyvūnų ir augalų rūšys, kurių apsaugai reikia steigti specialias saugomas teritorijas“. Kiekviename iš jų nurodyti tam tikri prioritetai buveinių tipai ir rūšys.

Buveinių direktyvos perkėlimas į *Freistaat Sachsen*(Saksonijos federalinė žemė) teisės aktus

10. 1994 m. *Sächsisches Naturschutzgesetz* (Saksonijos federalinės žemės gamtos apsaugos įstatymas; toliau – *SächsNatschG*) 22b straipsniu iš esmės perkelta Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalys.

11. Pagal šio straipsnio 1 dalį reikalaujama prieš pradėdant Bendrijos svarbos teritorijoje vykdyti kokį nors projektą atlikti poveikio vertinimą, o pagal 2 dalį draudžiama vykdyti projektą, jeigu įvertinus poveikį nustatyta didelės žalos rizika. Šis draudimas pagal 3 dalį gali būti netaikomas tik tuo atveju, jeigu projektas yra būtinas dėl įpareigojančių viršesnio viešojo intereso priežasčių ir norimo rezultato neįmanoma pasiekti mažiau žalos keliančiomis priemonėmis. Jeigu teritorijoje yra prioritetas buveinės arba rūšys, iš esmės galima remtis tik žmonių sveikatos, viešojo saugumo (įskaitant nacionalinę gynybą ir civilinę saugą) arba reikšmingo teigiamo poveikio aplinkai argumentais (4 dalis). Jeigu draudimas netaikomas, privaloma imtis visų priemonių, būtinų užtikrinant tinklo „Natura 2000“ vientisumą (5 dalis).

12. Be to, *Freistaat Sachsen* valdžios institucijos privalo (vadovaujantis 2003 m. išleistais ministro įsakymais) laikytis *Arbeitshilfe zur Anwendung der Vorschriften zum Aufbau und Schutz des Europäischen ökologischen Netzes Natura 2000* (Nuostatų, susijusių su Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ sukūrimu ir apsauga, taikymo vadovas). Pagal šio vadovo 3.3 skyrių teritorijoms, kurias „gali“ aprėpti Buveinių direktyva (įskaitant teritorijas, apie kurias pranešta Komisijai, tačiau jos dar neįtrauktos į sąrašą), turi būti taikomi tokie patys standartai, kokie taikomi į sąrašą įtrauktoms Bendrijos svarbos teritorijoms (įskaitant *SächsNatschG* 22b straipsnio 3 ir 5 dalis).

Faktinės aplinkybės, procesas ir prejudiciniai klausimai

13. *Bundesverwaltungsgericht* pažymi, kad *Grüne Liga Sachsen* yra gamtos apsaugos asociacija; ji ginčija 2004 m. vasario 25 d. sprendimą, kuriuo patvirtintas tilto „Waldschlößchenbrücke“, kertančio Elbės upę ir pievas išilgai jos krantų Drezdene (Saksonija), statybos planas.

14. Plano patvirtinimo sprendimas buvo grindžiamas 2003 m. sausio mėn. užbaigtu galimo statybos projekto poveikio saugomai teritorijai „Elbtal zwischen Schöna und Mühlberg“ (Elbės slėnis tarp Schöna ir Mühlberg), aprėpiančiai minėtas pievas ir tuo metu įregistruotai nacionaliniu mastu, bet dar neįregistruotai Komisijoje, įvertinimu atsižvelgiant į jos apsaugos ir išsaugojimo tikslus. Reikšmingų pažeidimų atveju turėjo būti atliktas vertinimas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnį. Eksperto išvadoje buvo nustatyta, kad projekto poveikis teritorijai atsižvelgiant į jos išsaugojimo tikslus nėra reikšmingas ar nuolatinis.

15. 2004 m. balandžio mėn. *Grüne Liga Sachsen* apskundė plano patvirtinimo sprendimą. Pagal nacionalinę proceso teisę pateikus skundą plano vykdymas nebuvo sustabdytas. Dėl šios priežasties *Grüne Liga Sachsen* taip pat pateikė prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, siekdama atidėti statybos darbų pradžią.

16. 2004 m. gruodžio mėn. Komisija, atsižvelgdama į 2003 m. kovo mėn. Vokietijos pateiktą pranešimą (kaip teigiama prašyme priimti prejudicinį sprendimą), ištraukė teritoriją į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą.

17. *Grüne Liga Sachsen* prašymą įpareigoti atidėti statybos darbų pradžią *Sächsische Obergerverwaltungsgericht* (Vyriausiasis Saksonijos žemės administracinis teismas) 2007 m. lapkričio 12 d. atmetė kaip antroji ir paskutinė instancija. Vėliau tais metais buvo pradėti tilto statybos darbai.

18. Gavus kitų ekspertų išvadų, kompetentinga institucija 2008 m. spalio 14 d. priėmė sprendimą iš naujo atlikti ribotą su statybos projektu susijusių pažeidimų įvertinimą atsižvelgiant į plano patvirtinimo sprendimo datą. Projektas vėl buvo patvirtintas išimties tvarka, nustačius konkrečias priemones.

19. 2010 m. rugsėjo mėn. planus iš dalies pakeitus, *Grüne Liga Sachsen* vėl pateikė prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių; jis 2010 m. spalio mėn. Saksonijos *Obergerverwaltungsgericht* buvo atmetas antrojoje ir galutinėje instancijoje.

20. *Grüne Liga Sachsen* pagrindinis ieškinys ir dėl jo pateiktas skundas buvo atmesti. Galutinį kasacinį skundą šiuo metu nagrinėja *Bundesverwaltungsgericht*, kurio nuomone, ir 2003 m. įvertinimas, ir 2008 m. peržiūra neatitiko Buveinių direktyvoje nustatytų standartų. 2003 m. įvertinime, kuriame buvo nustatyta, kad reikšmingo ar ilgalaikio poveikio nebus, nebuvo atlikta išsamesnė analizė. Nors 2008 m. peržiūroje nustatytas reikšmingas neigiamas poveikis (kurį būtų galima mažinti kompensacinėmis priemonėmis, numatytais Buveinių direktyvos 6 straipsnio 4 dalyje), joje buvo vertinami tik du buveinių tipai ir viena rūšis.

21. Siekdamas tiksliau išsiaiškinti Buveinių direktyvos reikalavimus, *Bundesverwaltungsgericht* prašo priimti prejudicinį sprendimą šiais klausimais.

„1. Ar [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad prieš pradėdant vykdyti tiesiogiai teritorijai administruoti neskirtą tilto statybos projektą, patvirtintą prieš ištraukiant teritoriją į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą, turi būti atliekama galimo jo poveikio teritorijai peržiūra, jei teritorija į sąrašą buvo įtraukta išdavus šiam projektui leidimą, bet dar iki jo vykdymo pradžios, ir jei prieš išduodant leidimą buvo atliktas tik rizikos vertinimas arba preliminarus įvertinimas?

2. Jei atsakymas į pirmąjį klausimą būtų teigiamas:

Ar *ex-post* peržiūros atveju nacionalinė institucija turi laikytis Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalių reikalavimų, jei šią peržiūrą, kaip prevencinę priemonę, ketino taikyti atlikdama prieš leidimo išdavimą vykdomą rizikos vertinimą arba preliminarų įvertinimą?

3. Jei atsakymas į pirmąjį klausimą būtų teigiamas, o atsakymas į antrą klausimą – neigiamas:

Kokie reikalavimai pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį turi būti keliami projekto, kurį vykdyti išduotas leidimas, *ex-post* peržiūrai ir į kurią datą turi būti atsižvelgiama atliekant peržiūrą?

4. Ar taikant papildomą procedūrą, kuri skirta nustatyti klaidai, padarytai atliekant *ex-post* peržiūrą pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį arba galimo poveikio įvertinimą pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, ištaisyti, reikia atitinkamais peržiūros reikalavimų pakeitimais atsižvelgti į tai, kad statinį buvo galima statyti ir juo naudotis, nes plano patvirtinimo sprendimas buvo vykdytinas nedelsiant, o prašymas, pateiktas per procedūrą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, galutinai atmetas? Ar tai bet kuriuo atveju taikoma alternatyviai *ex-post* peržiūrai, kuri reikalinga priimant sprendimą pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 4 dalį?“

22. Rašytines pastabas pateikė *Grüne Liga Sachsen, Freistaat Sachsen* (atsakovė pagrindinėje byloje), Čekijos Respublika ir Komisija; visi šie subjektai pateikė pastabas žodžiu per 2015 m. birželio 17 d. teismo posėdį.

Šalių pastabose pateikta papildoma informacija

23. Savo rašytinėse pastabose *Grüne Liga Sachsen ir Freistaat Sachsen* išsamiau apibūdino faktines aplinkybes, susijusias su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Tai gali padėti geriau suvokti kontekstą, nors Teisingumo Teismas ir negali reikšti nuomonės dėl faktinių aplinkybių.

24. Pirmiausia *Grüne Liga Sachsen* teigia, kad Komisijai apie šią teritoriją buvo pranešta 2002 m. birželio mėn., o ne 2003 m. kovo mėn., kaip tvirtino *Bundesverwaltungsgericht*.

25. Iš teismo posėdyje Komisijos išsakytų argumentų matyti, kad *Grüne Liga Sachsen* šiuo požiūriu yra teisi. Komisija Teisingumo Teismą informavo, kad „pirmuosius duomenis“ gavo 2002 m. kovo mėn. (tuo galima paaiškinti, kodėl galimai buvo supainiota su 2003 m. kovo mėn.), o oficialus pasiūlymas iš Vokietijos gautas 2002 m. birželio mėn. Bet kuriuo atveju neginčijama, kad ši teritorija į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą buvo įtraukta 2004 m. gruodžio mėn. Be to, šis aspektas, atrodo, nėra svarbus keliamiems klausimams, nes bet kuriuo atveju tilto projektas buvo patvirtintas (2004 m. vasario mėn.) po to, kai buvo gautas pranešimas, ir prieš tai, kai Komisija įtraukė teritoriją į sąrašą.

26. Dėl šios teritorijos pobūdžio ir tilto statybos pasekmių *Grüne Liga Sachsen* aiškina, kad aptariamoms pievoms yra „žemumų šienaujamos pievos“ tipo buveinė, kurioje aptinkamos kelios paukščių ir vabzdžių rūšys, ir kad tos teritorijos išsaugojimui kelia grėsmę prarastas plotas, jos padalijimas tiltu ir tai, kad tilto statybos darbai įsikišta į tam tikrų žuvų rūšių buveines.

27. *Freistaat Sachsen* savo ruožtu išvardija, kokių priemonių imtasi siekiant išvengti tilto poveikio ir jį kompensuoti: nustatyti tam tikru laiku galiojantys greičio apribojimai, įveisti krūmai šikšnosparniams skraidyti, vykdytas kitų teritorijų, kurios nėra žemumų šienaujamos pievos, atkūrimas ir vystymas bei „upių su dumblėtomis pakrantėmis“ buveinių vystymas. Aiškinama, kad tiltas buvo būtinas eismo spūstims sumažinti ir susisiekimui tarp rajonų abiejose upės pusėse pagerinti ir kad šioje byloje nagrinėjama teritorija (kuri iš viso sudaro daugiau negu 180 km pakrantės, įskaitant atkarpas miestuose, pavyzdžiui, Drezdene, kur upę kerta aštuoni kiti tiltai) siekiama išsaugoti 14 buveinių tipų ir

19 rūšių, atitinkamai išvardytų Buveinių direktyvos I ir II prieduose³.

28. *Grüne Liga Sachsen* ir *Freistaat Sachsen* sutinka, kad atlikdama įvertinimą prieš patvirtinant planą kompetentinga institucija rėmėsi nacionalinės teisės aktu, kuriuo perkeltos Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalys, nors teritorija dar nebuvo įtraukta į sąrašą kaip Bendrijos svarbos teritorija. Tuo metu buvo nustatyta, kad projektas neturės reikšmingo poveikio, kaip tai suprantama pagal 6 straipsnio 3 dalį. 2008 metų sprendimas atlikti peržiūrą buvo priimtas atsižvelgiant į papildomas ataskaitas, kuriose buvo padarytos kitokios išvados, ir juo buvo siekiama įvykdyti 6 straipsnio 4 dalies reikalavimus. Tačiau, kaip aiškiai nurodyta teismo posėdyje, *Grüne Liga Sachsen* mano (prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat padarė tokią prielaidą), kad pirminis įvertinimas ir 2008 m. peržiūra tas nuostatas atitiko nevisiškai, o *Freistaat Sachsen* mano, kad jie atitiko reikalavimus visais atžvilgiais.

Vertinimas

Buveinių direktyvos 4 ir 6 straipsnių struktūra, taikomumas ir taikymo sritis

29. Pagal Buveinių direktyvos 4 straipsnio 1 dalį reikalaujama, kad valstybės narės per trejus metus nuo šios direktyvos paskelbimo Komisijai pateiktų teritorijų sąrašą. Vokietija tai padarė vėliau⁴, tačiau, mano nuomone, tai nėra svarbu šioje byloje nagrinėjamam klausimui, išskyrus tai, kad dėl įsipareigojimų neįvykdymo laiku Vokietija negali įgyti jokio pranašumo. Pagal 4 straipsnio 2 ir 3 dalis per šešerius metus nuo šios direktyvos paskelbimo Komisija privalo sudaryti Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą. 4 straipsnio 4 dalis reikalauja, kad valstybės narės ne vėliau kaip per šešerius metus tose teritorijose įsteigtų specialias saugomas teritorijas. Taigi, 6 straipsnio 1 dalis, pagal kurią valstybės narės privalo nustatyti šių teritorijų apsaugos priemones, yra taikoma nuo minėto saugomų teritorijų įsteigimo. Tačiau remiantis 4 straipsnio 5 dalimi, 6 straipsnio 2, 3 ir 4 dalimis tai privaloma kuo greičiau, tačiau ne anksčiau⁵, negu teritorija įtraukiama į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą.

30. Dėl to Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2, 3 ir 4 dalys šioje byloje nagrinėjamai teritorijai buvo taikomos nuo 2004 m. gruodžio mėn., kai ji buvo įtraukta į Komisijos sąrašą, o 6 straipsnio 1 dalis – nuo tos dienos, kai joje vėliau buvo įsteigta speciali saugoma teritorija.

31. Tuo požiūriu Teisingumo Teismas yra konstatavęs, kad tais atvejais, kai projekto leidimas buvo suteiktas prieš Komisijai įtraukiant teritoriją į sąrašą, vėliau, ją įtraukus į sąrašą, Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalyse numatyti reikalavimai tiesiogiai nebetaikomi⁶. Atitinkamai šioje byloje 6 straipsnio 3 dalyje nebuvo sukurta pareiga atlikti vertinimą po to, kai 2004 m. gruodžio mėn. Komisija įtraukė teritoriją į sąrašą, nes projektas jau buvo patvirtintas tų metų vasarį.

32. Be to, teritorijos įtraukimas į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą nesukelia pareigos iš naujo vertinti esamų planavimo leidimų poveikio atitinkamoms teritorijoms⁷.

3 — Iš Europos aplinkos agentūros interneto svetainėje (<http://eunis.eea.europa.eu/sites/DE4545301>) pateiktos informacijos matyti, kad du iš šių buveinių tipų ir dvi rūšys Buveinių direktyvos prieduose yra priskirti prie prioritetinių. Tačiau atrodo mažai tikėtina, kad šie du prioritetiniai buveinių tipai („šlaitų, skardžių ir griovų šlaitų liepiniai klevynai *Tilio-Acerion*“ ir „aliuviniai miškai su *Alnus glutinosa* ir *Fraxinus excelsior*“) yra šalia ginčijamo tilto per Elbės upę Drezdeno miesto teritorijoje. Kita vertus, dvi prioritetinės rūšys (baltajuostė meškutė ir niūriaspalvis auksavabalis) gali būti paplitę visoje teritorijoje, o tai teismo posėdyje patvirtino Komisija, bent jau dėl baltajuostės meškutės.

4 — Žr. Sprendimą *Komisija / Vokietija* (C-71/99, EU:C:2001:433).

5 — Sprendimo *Dragaggi ir kt.* (C-117/03, EU:C:2005:16) 23–25 punktai. Pažymėtina, kad Buveinių direktyvos 4 ir 6 straipsniai, atrodo, yra prieštaringi, nes 6 straipsnio 2 dalis aiškiai susijusi su specialiomis saugomomis teritorijomis, o pagal 4 straipsnio 5 dalį ta nuostata taikoma tada, kai teritorija įtraukiama į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą, o tai gali įvykti šešeriais metais anksčiau, negu įsteigiama speciali saugoma teritorija.

6 — Sprendimo *Komisija / Austrija* (C 209/04, EU:C:2006:195) 56 ir 57 punktai bei juose nurodyta teismo praktika ir Sprendimo *Stadt Papenburg* (C 226/08, EU:C:2010:10) 48 ir 49 punktai.

7 — Sprendimo *Komisija / Jungtinė Karalystė* (C-6/04, EU:C:2005:626) 57–59 punktai

33. Tačiau jeigu apie teritoriją jau pranešta pagal Buveinių direktyvą, bet Komisija dar nėra priėmusi sprendimo dėl jos įtraukimo į sąrašą, atitinkama valstybė nėra neturi duoti leidimo intervencijoms, kurios kelia didelę riziką tos teritorijos ekologinėms charakteristikoms⁸. Nagrinėjamoje byloje tilto projektas buvo patvirtintas jau pranešus apie teritoriją, dėl to jam buvo taikytinas minėtas apribojimas.

34. Be to, Komisijai įtraukus teritoriją į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą, projektui, kurio leidimas buvo suteiktas anksčiau, nei ta teritorija įtraukta į minėtą sąrašą, taikoma Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalis, kurioje numatyta bendra apsaugos pareiga, skirta išvengti pažeidimui ir trikdymui, kurie galėtų turėti reikšmingą poveikį atsižvelgiant į direktyvos tikslus⁹. Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad „pareiga atlikti vēlesnę peržiūrą gali būti grindžiama Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalimi“¹⁰, tačiau, pasak Komisijos, jis nepatiksliino, kokiomis aplinkybėmis ši pareiga atsirastų.

35. Galiausiai Buveinių direktyvos 6 straipsnio nuostatos turi būti aiškinamos kaip nuosekli visuma, atsižvelgiant į direktyvoje numatytus apsaugos tikslus. Iš tiesų pagal 6 straipsnio 2 ir 3 dalis siekiama užtikrinti tokį patį natūralių buveinių ir rūšių buveinių apsaugos lygį, o 6 straipsnio 4 dalyje paprasčiausiai numatyta nukrypti leidžianti nuostata, susijusi su 6 straipsnio 3 dalies antru sakiniu¹¹.

36. Taigi, pagrindinės bylos aplinkybės, atrodo, buvo tokios.

37. Pirma, 2004 m. vasario mėn. atitinkamos institucijos negalėjo patvirtinti tilto projekto, jeigu buvo rizikos, kad jis gali kelti didelę grėsmę teritorijos ekologinėms charakteristikoms.

38. Pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį reikalaujama imtis priemonių siekiant saugomose teritorijose išvengti natūralių buveinių ir rūšių buveinių blogėjimo, taip pat rūšių, kurių apsaugai buvo įsteigtos specialios saugomos teritorijos, trikdymo, jei toks trikdydas galėtų būti reikšmingas siekiant šios direktyvos tikslų. Antra, nuo 2004 m. gruodžio mėn. buvo taikoma Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalis, todėl valdžios institucijos privalėjo „imtis priemonių, siekdamos <...> išvengti natūralių buveinių ir rūšių buveinių blogėjimo, taip pat rūšių, kurių apsaugai buvo įsteigtos specialios saugomos teritorijos, trikdymo, jei toks trikdydas galėtų būti reikšmingas šios direktyvos tikslų atžvilgiu“. Šis reikalavimas tam tikromis aplinkybėmis (kurias Teisingumo Teismas turės išaiškinti šioje byloje priimtame sprendime) gali reikšti pareigą atlikti peržiūrą, kai projektas jau yra patvirtintas.

39. Trečia, pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį nėra tiesiogiai nustatomi jokie reikalavimai dėl procedūros, pagal kurią 2004 m. vasario mėn. buvo patvirtintas tilto projektas, atlikimo ar peržiūros; ir 6 straipsnio 4 dalis, kuria paprasčiausiai nukrypstama nuo 6 straipsnio 3 dalies antro sakinio, taip pat šiuo atveju gali nebūti tiesiogiai svarbi. Tačiau 6 straipsnio 3 dalies ir dėl to galbūt 6 straipsnio 4 dalies nuostatos gali būti svarbios nustatant 6 straipsnio 2 dalies reikalavimus, nes pagal 6 straipsnio 2 ir 3 dalis yra užtikrinama to paties lygio apsauga.

1 klausimas: būtinybė įvertinti projekto poveikį į sąrašą įtrauktai teritorijai projektą jau patvirtinus, bet dar neįgyvendinus

40. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės nori išsiaiškinti, ar, atsižvelgiant į pagrindinės bylos aplinkybes, pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį buvo būtina pirminį projekto įvertinimą peržiūrėti prieš pradėdant darbus po to, kai Komisija teritoriją įtraukė į Bendrijos reikšmės teritorijų sąrašą.

8 — Sprendimų *Dragaggi ir kt.* (C-117/03, EU:C:2005:16) 26 ir 27 punktai; *Bund Naturschutz in Bayern ir kt.* (C-244/05, EU:C:2006:579) 44, 47 ir 51 punktai ir *Stadt Papenburg* (C-226/08, EU:C:2010:10) 49 punktas.

9 — Sprendimo *Stadt Papenburg* (C-226/08, EU:C:2010:10) 49 punktas ir jame nurodyta teismo praktika.

10 — Sprendimo *Komisija / Jungtinė Karalystė* (C-6/04, EU:C:2005:626) 58 punktas; taip pat žr. generalinės advokatės J. Kokott išvados byloje *Komisija / Jungtinė Karalystė* (C-6/04, EU:C:2005:372) 55 punktą.

11 — Sprendimo *Sweetman ir kt.* (C-258/11, EU:C:2013:220) 32 punktas ir jame nurodyta teismo praktika ir Sprendimo *Briels ir kt.* (C-521/12, EU:C:2014:330) 19 punktas.

41. Apibūdindamas bylos aplinkybes, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas konkrečiai atkreipia dėmesį, kad iš pradžių buvo atliktas tik „rizikos vertinimas arba preliminarus įvertinimas“, o ne įvertinimas pagal visus 6 straipsnio 3 dalies reikalavimus, jeigu ši nuostata būtų buvusi taikytina tuo metu. *Freistaat Sachsen* nuomone, pirminis įvertinimas atitiko visus šiuos reikalavimus. Sprendimą šiuo klausimu gali priimti tik kompetentingas nacionalinis teismas, tačiau tam, kad būtų pateiktas išsamesnis atsakymas, išnagrinėsiu abi hipotezes.

42. Pirma, vadovaujantis prielaida, kad pirminis įvertinimas atitiko visus Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies (ir 6 straipsnio 4 dalies) reikalavimus, ir atsižvelgiant į tai, kad pagal 6 straipsnio 2 ir 3 dalis siekiama užtikrinti tokio paties lygio apsaugą, pagal 6 straipsnio 2 dalies nuostatas (kuriose tiesiog reikalaujama imtis tinkamų priemonių, kad buveinės neblogėtų ir rūšys nebūtų trikdomos) iš esmės nebūtų bendrai reikalaujama toki įvertinimą peržiūrėti remiantis vien formaliu pagrindu, kad atitinkama teritorija buvo įtraukta į Bendrijos reikšmės teritorijų sąrašą.

43. Tačiau suprantama, kad teritorijos apsaugos būklė¹² nuo pirminio įvertinimo dienos iki darbų pradžios gali pasikeisti. Šiuo atveju nuo pirminio įvertinimo iki darbų pradžios praėjo daugiau negu ketveri metai. Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta nuolatinė pareiga užtikrinti tokio paties lygio apsaugą, kokia numatyta 6 straipsnio 3 dalyje, ir jeigu būtų sudaromos galimybės nekeičiant patvirtinto plano jį įgyvendinti reikšmingai pasikeitus teritorijos apsaugos būklei, tai prieštarautų direktyvos tikslams. Atitinkamai pasikeitus su teritorija susijusioms aplinkybėms arba projekto elementams būtinybė peržiūrėti įvertinimą atsižvelgiant į pasikeitusią padėtį gali kilti kaip pagal 6 straipsnio 2 dalį „reikiama priemonė“ siekiant išvengti natūralių buveinių blogėjimo ar rūšių trikdymo. Būtent kompetentingas nacionalinis teismas, vienintelis galintis vertinti faktines aplinkybes, turi išnagrinėti, ar šioje konkrečioje byloje tokių pokyčių įvyko.

44. Šiuo požiūriu nemanau, kad svarbu išsiaiškinti, ar pokyčių įvyko prieš įtraukiant į Bendrijos reikšmės teritorijų sąrašą, ar vėliau: svarbu tai, ar pokyčių buvo nuo pirminio įvertinimo dienos iki darbų pradžios.

45. Šiuo požiūriu juo labiau turėtų būti vadovojamasi, jeigu būklė pasikeitė ir pirminis įvertinimas *nevisiškai* atitiko Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalių reikalavimus.

46. Tačiau taip pat svarbu išnagrinėti ir situaciją, kai pirminis įvertinimas *nevisiškai* atitiko reikalavimus, tačiau teritorijos būklė arba projekto detalės po šio įvertinimo *nepasikeitė* ir vienintelis (galimai) svarbus įvykis – teritorijos įtraukimas į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą.

47. Tokiu atveju, nors Teisingumo Teismas konstatavo, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis nereikalauja peržiūrėti pirminio įvertinimo, jis taip pat numatė galimybę, kad ši pareiga gali išplaukti iš 6 straipsnio 2 dalies, pagal kurią siekiama užtikrinti tokio paties lygio apsaugą¹³.

48. Mano nuomone, ši pareiga negali būti absoliuti. Reikalavimas atlikti peržiūrą visais atvejais prilygtų Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies taikymui tokioms situacijoms, kurios nepatenka į konkrečią jos taikymo sritį laiko atžvilgiu, ir prieštarautų 31 ir 32 punktuose nurodytai Teisingumo Teismo praktikai.

49. Tačiau nacionalinis teismas visais atvejais turi turėti galimybę įpareigoti atlikti peržiūrą, jeigu pirminis įvertinimas neatitiko 6 straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatytų reikalavimų ir yra rizikos, kad buveinių būklė gali labai pablogėti arba rūšys gali būti sutrikdytos, nes tokiu atveju pagal 6 straipsnio 2 dalį valstybės narės privalo imtis reikiamų priemonių, kad pablogėjimo ir sutrikdymo būtų išvengta.

12 — Pagal Buveinių direktyvos 1 straipsnio e dalį natūralios buveinės apsaugos būklė reiškia poveikių natūralioms buveinėms ir joms tipiškomis rūšimis visumą, kuri gali turėti ilgalaikį poveikį jų natūraliam paplitimui, struktūrai ir funkcijoms, taip pat joms tipiškų rūšių ilgalaikiam išlikimui.

13 — Žr. šios išvados 34 punktą ir jame nurodytą teismo praktiką.

Tai būtų taikytina ir tuo atveju, jeigu pirminiame įvertinime aiškiai būtų neįvertinta galima projekto įtaka toje teritorijoje esančioms buveinėms ir rūšims bei nenustatyta galima grėsmė. Tokiomis aplinkybėmis atrodo, kad pirminio įvertinimo peržiūra būtų tinkama priemonė, nors taip pat turėtų būti numatytos ir alternatyvos. Pavyzdžiui, gali būti, kad dėl konkrečios grėsmės įmanoma imtis veiksmų tiksliai parinkus tinkamą prevencinę priemonę, arba situacija gali būti tokia, kad vienintelė tinkama priemonė gali būti visiškai pirminio patvirtinimo panaikinimas arba visiškai nauja vertinimo procedūra.

2 klausimas: būtinybė per ex-post peržiūrą vadovautis Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalimis, jeigu šios nuostatos jau buvo taikytos kaip pirminio įvertinimo pagrindas

50. Antrajame prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausime daroma prielaida, kad aplinkybės yra tokios, jog projekto poveikio peržiūra yra privaloma pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį. Teismas taip pat teigia, kad atlikdama pirminį vertinimą atitinkama institucija siekė laikytis 6 straipsnio 3 ir 4 dalių nuostatų. Klausama, ar tokiomis aplinkybėmis ši institucija privalo tomis nuostatomis vadovautis atlikdama peržiūrą.

51. Šiuo klausimu sutinku su *Freistaat Sachsen* ir Komisija, kad būtų nepagrįsta reikšmingais laikyti institucijos tikslus ar ketinimus atliekant pirminį įvertinimą.

52. Iš mano siūlomo atsakymo į 1 klausimą galima daryti išvadą, kad sprendžiant, ar būtina peržiūra, galima remtis tik objektyviu kriterijumi: ar pirminis vertinimas visiškai atitiko Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies (ir, jeigu taikoma, 6 straipsnio 4 dalies) reikalavimus, ir, jeigu ne, ar trūkumai buvo tokie, kad gali reikšmingai pablogėti buveinių būklė arba būti sutrikdytos rūšys, arba tokios grėsmės tikimybė likti nenustatyta?

53. Vis dėlto teismo praktika rodo, kad tokios peržiūros reikalavimai yra numatyti Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalyje, o ne (bent jau tiesiogiai) jos 6 straipsnio 3 ir 4 dalyse. Reikalavimas griežtai laikytis minėtų nuostatų paprasčiausiai remiantis pirminio vertinimo ketinimais prieštarautų teisinio saugumo principui, kurį šiuo klausimu yra pabrėžęs Teisingumo Teismas¹⁴.

54. Jeigu toks reikalavimas būtų nustatytas remiantis ne Buveinių direktyva, o nacionaline teise ar administracine praktika¹⁵, tai niekaip neprieštarautų direktyvos 6 straipsniui, nes apsaugos, kurią siekiama užtikrinti ir pagal 6 straipsnio 2 dalį, ir pagal 6 straipsnio 3 dalį, lygis yra toks pats. *Grüne Liga Sachsen* argumentas, kad tuo atveju, jeigu institucijos 6 straipsnio 3 ir 4 dalių reikalavimų siekė laikytis atlikdamos pirminį įvertinimą, jomis turi vadovautis ir per *ex-post* peržiūrą, negali būti atmestas, jeigu pagrįstas nacionaline teise. Galima pasakyti tik tiek, kad šis reikalavimas negali būti kildinamas iš pačios Buveinių direktyvos.

55. Remiantis Teisingumo Teismo išaiškinimais, dėl šios direktyvos, pažymėtina, kad taikomi 6 straipsnio 2 dalies reikalavimai, ir jie yra 3 klausimo dalykas. Tačiau šiuo momentu atkreipčiau dėmesį, kad paaiškėjus, jog reikiama priemonė pagal 6 straipsnio 2 dalį buvo pirminio patvirtinimo panaikinimas ir įpareigojimas atlikti naują procedūrą, tokia nauja procedūra, kuri iš esmės būtų inicijuojama įtraukus teritoriją į Bendrijos reikšmės teritorijų sąrašą, būtina turėtų tiesiogiai atitikti 6 straipsnio 3 ir 4 dalių reikalavimus.

14 — Žr., pvz., Sprendimo *Komisija / Austrija* (C-209/04, EU:C:2006:195) 57 punktą ir jame nurodytą teismo praktiką.

15 — Žr. šios išvados 10–12 punktus. Teisingumo Teismas pripažino, kad nacionalinė administravimo institucija, taikydama ES teisę, gali būti saistoma bendros praktikos (žr. Sprendimo *The Rank Group* (C-259/10 ir C-260/10, EU:C:2011:719) 62 punktą ir jame nurodytą teismo praktiką).

3 klausimas: reikalavimai, pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį keliami ex-post peržiūrai, ir data, į kurią turi būti atsižvelgiama atliekant peržiūrą

56. Pirmiausia atkreipti dėmesį, kad Teisingumo Teismas išsakė aiškią nuomonę, kad planų ir projektų, kuriuos priimant nėra taikomos Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalys, atveju „negalima atmesti galimybes, kad valstybė narė, analogiškai kaip ir šios 6 straipsnio 4 dalyje numatytos nukrypti leidžiančios procedūros atveju, vykstant pagal nacionalinę teisę nustatytai projekto arba plano, kurie gali reikšmingai paveikti teritorijos apsaugos interesus, poveikio aplinkai vertinimo procedūrai, nurodys viešojo intereso priežastį ir galės, jei iš esmės bus įvykdytos šioje nuostatoje įtvirtintos sąlygos, duoti sutikimą veiklai, kuri dėl to nebebus draudžiama pagal šio straipsnio 2 dalį. Vis dėlto, siekiant patikrinti, ar tenkinamos Direktyvos 92/43 6 straipsnio 4 dalyje nustatytos sąlygos, pirmiausia projekto ar plano poveikį reikia išanalizuoti pagal šios direktyvos 6 straipsnio 3 dalį“¹⁶.

57. Situacija, kurią Teisingumo Teismas nurodo tame sprendime, man atrodo labai panaši į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo aprašytą 2008 m. spalio mėn. iš naujo atliktą vertinimą, nagrinėjamą pagrindinėje byloje: iš naujo atliekant įvertinimą buvo vadovaujama Buveinių direktyvos 6 straipsnio 4 dalies nuostatomis ir plano patvirtinimo sprendimas priimtas išimties tvarka, atsižvelgiant į kompensacines priemones, kurių reikia imtis.

58. Tokiomis aplinkybėmis panašu, kad remiantis Teisingumo Teismo praktika reikalaujama, kad procedūra atitiktų visus Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalių reikalavimus, nepaisant to, kad būtinybė 2008 m. spalio mėn. atlikti peržiūrą arba naują vertinimą galėjo atsirasti pagal šios direktyvos 6 straipsnio 2 dalį.

59. Tačiau dėl priežasčių, panašių į mano išdėstytąsias, visų pirma 48 punkte, taip gali nebūti visais atvejais. Pavyzdžiui, gali būti situacijų, kai peržiūra pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį būtina siekiant paprasčiausiai įsitikinti, kad priemonės, kurių privaloma imtis pagal tą nuostatą, iš tiesų neleidžia buveinėms pablogėti ar netrikdo rūšių, kaip tai suprantama pagal direktyvą, tačiau naujas projekto poveikio vertinimas pagal 6 straipsnio 3 dalį nebūtinai ir nekliamas klausimas dėl nukrypti leidžiančios nuostatos remiantis 6 straipsnio 4 dalimi.

60. Antras pagal šį klausimą nagrinėtinas aspektas yra data, į kurią turi būti atsižvelgiama iš naujo atliekant vertinimą. Ar šiuo atveju iš naujo atliekant vertinimą buvo būtina nagrinėti tokią teritorijos apsaugos būklę ir tilto projekto poveikį, kokie jie buvo ir kokius buvo galima patikrinti 2003 arba 2004 metais, kai atitinkamai buvo atliktas pirminis poveikio vertinimas ir patvirtintas planas; ar svarbesni 2008 metai, kai buvo atliekamas naujas vertinimas ir jau pradėti tilto statybos darbai? Aišku, kad pasirinkta data gali turėti įtakos naujo vertinimo rezultatui.

61. Mano nuomone, atsakymą suponuoja Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalyje nustatytų pareigų pobūdis, nes remiantis šia nuostata peržiūra arba vertinimas iš naujo gali tapti būtini tokiomis aplinkybėmis, kaip pagrindinėje byloje. Tos pareigos susijusios su nuolatine atitinkamos teritorijos stebėseną, o priemonės, kurių turi būti imtasi siekiant išvengti buveinių blogėjimo ir rūšių trikdymo, gali būti tik tokios, kurios taikymo metu yra tinkamos remiantis nuolatine stebėseną.

62. Apibendrinant šiek tiek skirtingas sąlygas pasakytina, kad tiek, kiek pagrindinės bylose aplinkybėmis buvo būtina pirminio vertinimo peržiūra, šios peržiūros būtinybė išplaukė iš Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalies ir dėl to turėjo būti vertinama tuo laiku (2008 metais) susidariusi situacija; tačiau tiek, kiek atliekant peržiūrą buvo taikoma 6 straipsnio 4 dalyje numatyta nukrypti leidžianti nuostata, turėjo būti laikomasi visų 6 straipsnio 3 dalies reikalavimų.

16 — Sprendimo *Cascina Tre Pini* (C-301/12, EU:C:2014:214) 34 punktą, kuriame nurodyti Sprendimo *Komisija / Ispanija*, (C-404/09, EU:C:2011:768) 156 ir 157 punktai.

4 klausimas: fakto, kad projektas buvo užbaigtas, nes plano patvirtinimas buvo galutinis ir vykdytinas, svarba pagrindinėje byloje

63. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo ketvirtajame klausime daroma prielaida kad, teritoriją įrašius į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą, buvo būtina atlikti pirminio vertinimo peržiūrą, taip pat prielaida, kad 2008 metais faktiškai atlikta peržiūra nevisiškai atitiko Buveinių direktyvos reikalavimus. Teismas siekia išsiaiškinti, ar į tai, kad prieš pradėdant darbus ir atliekant peržiūrą buvo pasinaudota visomis pagal nacionalinę teisę įmanomomis apskundimo priemonėmis ir plano patvirtinimas tuo metu buvo galutinis, būtina atsižvelgti dabartiniu etapu, kai tilto statyba baigta ir juo vyksta eismas. Konkrečiai siekiama išsiaiškinti, ar tai gali turėti įtakos nukrypti leidžiančios nuostatos pagal šios direktyvos 6 straipsnio 4 dalies galiojimui.

64. Pirmiausia, neatrodo, kad būtų įmanoma, jog tai, kad plano patvirtinimas yra įsigaliojęs pagal nacionalinę procesinę teisę, gali kaip nors sumažinti būtinybę vadovautis Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalimi. Jeigu taip būtų, sumažėtų direktyvos veiksmingumas ir skirtingose valstybėse narėse būtų galima taikyti skirtingus standartus, o tai visiškai neatitiktų „vieningo specialių saugomų teritorijų Europos ekologinio tinklo“ sukūrimo ir vystymo tikslo. Direktyvos reikalavimai visais atvejais visose valstybėse narėse turi būti taikomi taip pat.

65. Be to, Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalyje numatytos nuolatinės pareigos. Net tais atvejais, kai planas patvirtintas remiantis procedūra, kuri visiškai atitinka 6 straipsnio 3 ir 4 dalių reikalavimus, valstybės narės privalo ir toliau imtis priemonių, kad būtų išvengta buveinių blogėjimo ir rūšių trikdymo. Tai ypač taikytina tais atvejais, kai procedūra nevisiškai atitiko reikalavimus ir turi būti ištaisyta. Nors galutinis plano patvirtinimas susijęs su teisiniu saugumu, kurio negalima nepaisyti, tai negali būti svarbiau už poreikį vykdyti nuolatinę stebėseną ir toliau taikyti priemones, kuriomis būtų išvengta blogėjimo. Atsižvelgiant į aplinkybes, dėl to gali kilti būtinybė atlyginti tiems, kas dėl tokio patvirtinimo turėjo teisėtų lūkesčių ir tuo pagrindu pradėjo vykdyti projektą.

66. Tačiau šiuo klausimu kyla daugiau problemų. Pagrindinėje byloje plano patvirtinimo sprendimas ne tik tapo galutinis – taip pat jau pastatytas tiltas (ir dėl to blogėja buveinės ir yra trikdomos rūšys, nors tai ir pateisinama įpareigojančiomis viršesnio viešojo intereso priežastimis) ir juo vyksta eismas (ir galimai toliau daro poveikį buveinėms ir rūšims). Į tai atsižvelgdamas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas daro prielaidą, kad nustačius, jog pirminiame vertinime ir peržiūroje buvo klaidų, gali tekti plano patvirtinimą panaikinti, o konstatavus, kad tiltas turi būti nugriautas, tai gali turėti plataus masto ekologinių ir ekonominių padarinių.

67. Šiai prielaidai pasitvirtinus, tektų vertinti, kokių priemonių būtina imtis pagal Buveinių direktyvą.

68. Tos priemonės turi būti „reikiamos“, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį. Jos turėtų būti nustatytos atsižvelgiant į tuo metu buvusią padėtį. Kitaip tariant, reiktų atsižvelgti į tai, kad tiltas buvo pastatytas, ir palyginti jo palikimo vietoje (ir eksploatavimo) bei uždarymo (arba naudojimo apribojimo) arba net nugriovimo pasekmes aplinkai. Priemonės turi būti tokios, kad kuo labiau būtų išvengta buveinių blogėjimo arba rūšių trikdymo. Jeigu buveinės jau pablogėjo ir rūšys sutrikdytos, būtina atsižvelgti į Buveinių direktyvos 4 straipsnio 4 dalyje numatytą reikalavimą nustatyti prioritetus palaikant ar atkuriant buveinių arba rūšių palankią apsaugos būklę ir į 6 straipsnio 1 dalyje numatytus tvarkymo reikalavimus.

69. Gana tikėtina, kad taip įvertinus interesus ir prioritetus būtų prieita prie nuomonės, kad tiltas turėtų būti paliktas, taikant tinkamas vengimo priemones ir tvarkymo planus. Priešingu atveju, mano nuomone, tektų nagrinėti pasiūlymus dėl tilto nugriovimo (kaip buvo nagrinėjamas pirminis pasiūlymas statyti tiltą) kaip planą ar projektą, tiesiogiai nesusijusį arba nebūtiną teritorijai tvarkyti, bet galintį ją reikšmingai paveikti, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, ir, prieš pradėdant vykdyti jį reiktų vertinti pagal tos nuostatos reikalavimus.

70. Tačiau sutikčiau su Komisija, kad, vertinant įvairius pasirinkimus, ekonominės sąnaudos, susijusios, pavyzdžiui, su tilto nugriovimu ir atlyginimu projekto vykdytojui, iš esmės nėra reikšmingos. Nors tomis pačiomis „įpareigojančiomis viršesnio viešojo intereso priežastimis“, kuriomis buvo remiamasi atliekant pradinį įvertinimą, galima remtis tiek, kiek taikoma Buveinių direktyvos 6 straipsnio 4 dalis, jų negalima argumentuoti akivaizdžiu viešuoju interesu taupyti išlaidas (ir bet kuriuo atveju tikėtina, kad jeigu būtų taikoma 6 straipsnio 4 dalis, toks interesas nebūtų laikomas viršesniu už prioritetinį natūralių buveinių tipą ir (arba) prioritetinę rūšį). Laikantis priešingo požiūrio aplinkai žalingi projektai būtų toliau vykdomi vien todėl, kad yra pernelyg brangu ištaisyti klaidą, siekiant teisingai taikyti direktyvos reikalavimus.

Išvada

71. Atsižvelgdama į visa tai, kas išdėstyta, manau, kad Teisingumo Teismas į *Bundesverwaltungsgericht* pateiktus klausimus turėtų atsakyti taip:

Tais atvejais, kai su „Natura 2000“ teritorijos tvarkymu tiesiogiai nesusijusio plano arba projekto, galinčio ją reikšmingai paveikti, leidimas išduotas po to, kai apie teritoriją buvo pranešta Komisijai, bet anksčiau, negu ji įtraukta į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą, remiantis taip pat nuo vieno iki kito įvykio atliktu poveikio vertinimu ir faktu, kad projekto darbai pradėti po to, kai teritorija įtraukta į sąrašą, 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos nuostatos turi būti aiškinamos taip:

1. Jeigu pirminis vertinimas ir leidimo išdavimo procedūra visiškai atitiko tos direktyvos 6 straipsnio 3 ir 4 dalių reikalavimus, pagal 6 straipsnio 2 dalį paprastai nereikalaujama atlikti tos procedūros peržiūros; tačiau pasikeitus su teritorija susijusioms aplinkybėms arba projekto detalėms, kaip reikiama priemonė siekiant išvengti buveinių blogėjimo arba rūšių trikdymo, gali būti būtina vertinimo peržiūra atsižvelgiant į pasikeitusią situaciją. Jeigu pirminė procedūra neatitiko 6 straipsnio 3 ir 4 dalių reikalavimų, peržiūra reiškia reikiamą priemonę, kuri pagal 6 straipsnio 2 dalį yra privaloma, jeigu procedūros trūkumai buvo tokie, kad buveinių būklė gali reikšmingai pablogėti arba rūšys sutrikdytos, arba jeigu dėl to projekto poveikis buveinėms arba rūšims gali likti nenustatytas.
2. Tai, kad pirminę procedūrą atlikusios institucijos siekė vykdyti Direktyvos 92/43 6 straipsnio 3 ir 4 dalių reikalavimus, pagal šią direktyvą nesukuria pareigos tų pačių nuostatų laikytis atliekant tos procedūros *ex-post* peržiūrą; tačiau direktyvai neprieštarauja tai, jeigu tokia pareiga kyla iš nacionalinės teisės.
3. Kai pirminės procedūros peržiūra yra reikiama priemonė pagal Direktyvos 92/43 6 straipsnio 2 dalį, ją atliekant turi būti vertinama tuo metu esanti situacija. Kai dėl to pagal analogiją taikoma tos direktyvos 6 straipsnio 4 dalyje numatyta nukrypti leidžianti nuostata, taip pat turi būti laikomasi visų 6 straipsnio 3 dalies reikalavimų.
4. Jeigu užbaigus projektą paaiškėja, kad atliekant peržiūrą padaryta klaidų, tai, kad leidimas tapo galutinis ir negali būti apskūstas pagal nacionalinę teisę, nėra svarbu nustatant, kokių priemonių turi būti imamos pagal Direktyvą 92/43. Šios priemonės turi būti tokios, kad būtų išvengta tolesnio teritorijoje esančių buveinių blogėjimo arba rūšių trikdymo, kaip tai suprantama pagal direktyvos 6 straipsnio 2 dalį, jomis atitinkamais atvejais turi būti siekiama atkurti palankią apsaugos būklę, o tais atvejais, kai priemonės susijusios su užbaigto projekto [rezultato] išmontavimu, jos turi būti įvertintos pagal 6 straipsnio 3 dalį. Pastaruoju atveju nugriovimo ekonominės sąnaudos negali reikšti viršesnio viešojo intereso priežasties, kaip tai suprantama pagal 6 straipsnio 4 dalį.